

vos cingentes, nimirum quia verbum שָׁבַע, interdum significat, praepra faciendae causae hinc illud discurre et grassari; et צָבָה, cum non solum spina, sed etiam clypeus dicitur, ille traduxit, ad exercitus, qui hostes suos circumdant, ut clypeus hominis corpus, inquit R. Salomon. Porrò illae translationes, à laqueis, retibus, flagris, spinis, satis perspicuum est cur ad idololatrias, ut vocantur, spectent. Laqueis enim et retibus blandae voluptatis impeditur primùm progressus in Dei cultu. Deinde postquam illa semel devinetus est animus, facile ad omne flagitium ab eà, tanquam flagro, impellitur. Mox verò etiam usque eò coececatur ut veritas splendorem deinde videre amplius nequeat. Haec autem omnia evenisse populo electo, sacris historis proditum est, qui etiam

CAPUT XXIV.

1. Congregavitque Josue omnes tribus Israel in Sichem, et vocavit majores natu ac principes, et iudices et magistratos; steteruntque in conspectu Domini.

2. Et ad populum sic locutus est: Haec dicit Dominus Deus Israel: Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio, Thare, pater Abraham et Nachor, servieruntque diis alienis.

3. Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamiae finibus, et adduxi eum in terram Chanaan; multiplicavique semen ejus.

4. Et dedi ei Isaac; illique rursum dedi Jacob et Esau. Et quibus, Esau dedi montem Seir ad possidendum, Jacob verò et filii ejus descenderunt in Aegyptum.

5. Misique Moysen et Aaron, et percussit Aegyptum multis signis atque portentis;

6. Eduxique vos et patres vestros de Aegypto, et venistis ad mare. Persecuti que sunt Aegyptii patres vestros cum curribus et equitatu usque ad mare Rubrum;

7. Clamaverunt autem ad Dominum filii Israel; qui posuit tenebras inter vos et Aegyptios, et adduxit super eos mare et operuit eos. Viderunt oculi vestri eun-

ob eas res felix illud solum, exilii causâ, sepe vertere est coactus.

VERS. 14. — EN EGO INCREDIOR HODIE VIAM UNIVERSE TERRAE, etc. Terra vocatur ipsi mortales, quorum omnium via est mors, ad quam tendere illi quidem incipiunt tum, cum vitam auspicantur, sed cum illam obeunt, eque vita excedunt, tunc demùm ingredi illam viam dicuntur, nimirum, quia vita haec nostrâ videtur morti opposita esse, cum sit verius praeparatio atque commentatio mortis, neque vita dici mereatur, nisi quatenus in eâ animus, placidâ pace cum corpore conjunctus, speciem quamdam umbræ vitæ illius immortalis, quam post resurrectionem, ut vocamus, unâ cum illo est acturus in caelo, per contemplationem cernere potest. Sed ista alterius loci sunt.

CHAPITRE XXIV.

1. Josué, ayant assemblé toutes les tribus d'Israël à Sichem, peu de temps avant sa mort, fit venir les anciens, les princes, les juges et les magistrats, qui se présentèrent devant le tabernacle du Seigneur, qu'on avait apporté de Silo pour cette cérémonie;

2. Et il parla ainsi au peuple: Voici ce que dit le Seigneur Dieu d'Israël: Vos pères, Tharé, père d'Abraham et de Nachor, dès le commencement ont habité au-delà du fleuve de l'Euphrate, et ont servi des dieux étrangers;

3. Mais je tirai Abraham votre père de la Mésopotamie, et je l'emmenai au pays de Chanaan; je multipliai sa race, en lui donnant Ismaël d'Agar, et plusieurs enfants de Cethura.

4. Je lui donnai aussi Isaac de Sara, et à Isaac je donnai Jacob et Esau. Je donnai à Esau le mont de Seir pour le posséder; mais Jacob et ses enfants descendirent en Egypte, où leurs enfants furent dans la suite fort maltraités.

5. J'envoyai ensuite Moïse et Aaron pour les déléguer; je frappai l'Egypte par un grand nombre de miracles et de prodiges, pour obliger les Egyptiens de remettre mon peuple en liberté;

6. Je vous fis sortir depuis, vous et vos pères, de l'Egypte; et vous vintes à la mer, et les Egyptiens poursuivirent vos pères avec un grand nombre de chariots et de cavalerie, jusqu'à la mer Rouge.

7. Alors les enfants d'Israël crièrent au Seigneur, et il mit des ténèbres épaisses entre vous et les Egyptiens; il ouvrit la mer pour vous et faire passer, et, les Egyptiens y étant entrés pour vous poursuivre, il fit revenir la mer sur

415
etâ quæ in Aegypto fecerim, et habitastis in solitudine multo tempore;

8. Et introduxi vos in terram Amorrhæi qui habitabat trans Jordanem. Càmque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, et possidistis terram eorum atque interfecistis eos.

9. Surrexit autem Balac filius Séphor, rex Moab, et pugnavit contra Israel. Misitque, et vocavit Balaam filium Beor, ut malediceret vobis.

10. Et ego nolui audire eum, sed è contrario per illum benedixi vobis, et liberavi vos de manu ejus.

11. Transistisque Jordanem, et venistis ad Jericho. Pugnaveruntque contra vos viri civitatis ejus, Amorrhæus et Pherezeus et Chananeus et Hethæus et Gergesæus et Hevæus et Jebusæus; et tradidi illos in manus vestras.

12. Misique ante vos crabrones; et ejeci eos de locis suis, duos reges Amorrhæorum, non in gladio nec in arcu tuo.

13. Dedicique vobis terram in quâ non laborastis, et urbes quas non ædificastis: ut habitaretis in eis; vineas et oliveta quæ non plantastis.

14. Nunc ergo timete Dominum, et servite et perfectò corde atque verissimo; et auferite deos quibus servierunt patres vestri in Mesopotamiâ et in Aegypto, ac servite Domino.

15. Sin autem malum vobis videtur ut Domino serviat, optio vobis datur. Eligite hodiè quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum diis quibus servierunt patres vestri in Mesopotamiâ, an diis Amorrhæorum, in quorum terrâ habitatis; ego autem et domus mea servivimus Domino.

16. Responditque populus, et ait: Absit à nobis ut relinamus Dominum, et serviamus diis alienis.

17. Dominus Deus noster ipse eduxit nos et patres nostros de terrâ Aegypti, de

eux, et les enveloppa dans ses eaux. Vos yeux ont vu tout ce que j'ai fait pour vous en Egypte, dit le Seigneur; vous avez demeuré long-temps dans le désert, où je vous ai fait subsister sans que rien vous ait manqué.

8. Après cela je vous ai fait entrer dans le pays des Amorrhéens qui habitaient au-delà du Jourdain; lorsque leurs deux rois combattaient contre vous, je les ai livrés entre vos mains; et les ayant passés au fil de l'épée, vous vous êtes rendus maîtres de leur pays.

9. Balac, fils de Séphor, roi de Moab, s'éleva alors, et entreprit de combattre contre Israël. Il envoya vers Balaam, fils de Béor, et le fit venir pour vous maudire;

10. Mais je ne voulus point l'écouter; et je vous bënîs au contraire par lui, et je vous délivrai de ses mains.

11. Vous avez passé le Jourdain, et vous êtes venus à Jéricho. Les gens de cette ville ont combattu contre vous, et généralement les Amorrhéens, les Phérézéens, les Chananeens, les Héthéens, les Gergézéens, les Hévéens et les Jebuséens; et je les ai tous livrés entre vos mains.

12. J'ai envoyé devant vous des frelons contre vos ennemis, et je les ai chassés de leur pays; j'ai chassé deux rois des Amorrhéens, et ce n'a été ni par votre épée ni par votre arc qu'ils ont été vaincus.

13. Je vous ai donné une terre que vous n'aviez point cultivée, des villes pour vous y retirer que vous n'aviez point bâties, des vignes et des oliviers que vous n'aviez point plantés.

14. Après cela donc craignez le Seigneur, et servez-le avec un cœur parfait et sincère. Otez du milieu de vous les dieux que vos pères ont adorés dans la Mésopotamie et dans l'Egypte, et servez le Seigneur.

15. Si vous croyez que ce soit un malheur pour vous de servir le Seigneur, vous êtes dans la liberté de prendre tel parti qu'il vous plaira. Vous pouvez choisir aujourd'hui, si vous voulez, d'adorer on les dieux qu'ont servis vos pères dans la Mésopotamie ou les dieux des Amorrhéens, au pays desquels vous habitez; mais pour ce qui est de moi et de ma maison, nous servirons le Seigneur.

16. Le peuple lui répondit: A Dieu ne plaise que nous abandonnions le Seigneur, et que nous servions des dieux étrangers.

17. C'est le Seigneur notre Dieu qui nous a tirés lui-même, nous et nos pères, du pays d'E-

domo servi utis ; fecitque videntibus nobis signa ingentia, et custodivit nos in omni viâ per quam ambulavimus et in cunctis populis per quos transivimus ;

18. Et ejecit universas gentes, Amorrhæum habitatorem terræ quam nos intravimus. Servivimus igitur Domino, quia ipse est Deus noster.

19. Dixitque Josue ad populum . Non poteritis servire Domino ; Deus enim sanctus, et fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis.

20. Si dimiseritis Dominum et servieritis diis alienis, convertet se, et affliget vos atque subvertet, postquam vobis præstiterit bona.

21. Dixitque populus ad Josue : Nequaquam ita ut loqueris erit, sed Domino servivimus.

22. Et Josue ad populum : Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum ut serviat ei. Responderantque : Testes.

23. Nunc ergo, ait, auferte deos alienos de medio vestri, et inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israel.

24. Dixitque populus ad Josue : Domino Deo nostro servivimus, et obediens erimus præceptis ejus.

25. Percussit ergo Josue in die illo fœdus, et proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem.

26. Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine legis Domini ; et tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercum quæ erat in sanctuario Domini ;

27. Et dixit ad omnem populum : En lapis iste erit vobis in testimonium (1) quod audierit omnia verba Domini quæ locutus est vobis, ne fortè postea negare velitis, et mentiri Domino Deo vestro.

28. Dimisitque populum, singulos in possessionem suam.

(1) Apud veteres sæpe res inanimatæ in testimonium invocantur. Fœdæ romani

gypte, de la maison de servitude, qui a fait de si grands prodiges devant nos yeux, qui nous a gardés dans tout le chemin par où nous avons marché et parmi tous les peuples par où nous avons passé.

18. C'est lui qui a chassé devant nous toutes ces nations, et les Amorrhéens qui habitaient dans le pays où nous sommes entrés. Nous servivons donc le Seigneur, parce que c'est lui-même qui est notre Dieu.

19. Josué répondit au peuple : Vous ne pourrez servir le Seigneur si vous ne lui êtes très-fidèles, parce que c'est un Dieu saint, un Dieu fort jaloux, et il ne vous pardonnera point vos crimes et vos péchés.

20. Si donc vous abandonnez le Seigneur et que vous serviez des dieux étrangers, il se tournera contre vous, il vous affligera et vous ruinera après tous les biens qu'il vous a accordés.

21. Le peuple dit à Josué : Ces maux dont vous nous menacez n'arriveront point, mais nous servivons le Seigneur.

22. Josué répondit au peuple : Vous êtes témoins que vous avez choisi vous-mêmes le Seigneur pour le servir. Ils lui répondirent : Nous en sommes témoins.

23. Puisque vous êtes dans cette disposition, ajouta-t-il, ôtez les dieux étrangers du milieu de vous, et inclinez encore quelques-uns, et soumettez vos cœurs au Seigneur Dieu d'Israël.

24. Le peuple dit à Josué : Nous servivons le Seigneur notre Dieu, et nous obéirons à ses ordonnances.

25. Josué fit donc alliance en ce jour-là avec le peuple, et il lui représenta les préceptes et les ordonnances du Seigneur à Sichem.

26. Il écrivit aussi toutes ces choses dans le livre de la loi du Seigneur, et prit une très-grande pierre, qu'il mit sous un chêne qui était dans le sanctuaire du Seigneur.

27. Et il dit à tout le peuple : Cette pierre que vous voyez vous servira de monument et de témoignage qu'elle a entendu toutes les paroles que le Seigneur vous a dites, de peur qu'à l'avenir vous ne vouliez le nier, et mentir au Seigneur votre Dieu.

finis, etc. compellabant : *Audite, fines, audiat fas*, etc. Legatus romanus, cum ab Equorum duce justitiam non posset impetrare, quercum testatus : *Hæc sacrata quercus*, inquit, et quidquid deorum est, audiant fœdus à vobis ruptum, Tit. liv. l. 3, c. 5. (DRACH.)

29. Et post hæc mortuus est Josue filius Nun, servus Domini, centum et decem annorum.

30. Sepelieruntque eum in finibus possessionis suæ in Thamnath-Sare (1), quæ est sita in monte Ephraim, à septentrionali parte montis Gaas.

31. Servivitque Israel Domino cunctis diebus Josue, et seniorum qui longo viverunt tempore post Josue, et qui noverrunt omnia opera Domini quæ fecerat in Israel.

32. Ossa quoque Joseph, quæ tulerant filii Israel de Ægypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri quem emerat Jacob à filiis Hemor patris Sichem, centum novellis ovibus, et fuit (2) in possessionem filiorum Joseph.

33. Eleazar quoque filius Aaron mortuus est ; et sepelierunt eum in Gabaath Phinees filii ejus, quæ data est in monte Ephraim.

(1) Thamnath-Sare, sepultura Josue locus, alibi (Judic. 11, 9) in hebræo nominatur Thamnath-Hares. Duo hæc nomina iisdem litteris constant, sed ordine inverso, ורס ורסו. Utrumque solem significat. Juxta Synagoge traditionem quamdam monumento Josue sol supereminet, ut inde appareret futuris generationibus hic esse sepulcrum ducei illusterrimi qui astro illi imperaverat. Nos docet Cicero ipsi compertum fuisse Archimedis sepulcrum ex cylindro sphaeræque quæ eo representari nôtat. Reipsa apud veteres ejusque sepulcro imponebantur ea quibus vivens incluserat. (DRACH.)

(2) In hebræo legitur : ורסו, et fuerunt, id

TRANSLATIO EX HEBRÆO.

1. Congregavit etiam Josua omnes tribus Israel ad Sichem : atque vocavit seniores Israel, et primates ipsius, judicesque ipsius, et apparitores ipsius, constitueruntque coram Deo. — 2. Et ait Josua ad omnem populum : Sic dicit Dominus Deus Israelis : Trans flumen habitaverunt majores vestri olim, Thara pater Abrahami, et pater Nachoris, coleruntque deos alienigenas. — 3. Ego verò accepi patrem vestrum Abrahamum de alterâ fluminis regione, fecitque ut iret per omnem terram Chanaan, et multiplicavi semen ipsius : dedique ei Isaac. — 4. Porrò ipsi Isaac dedit Jacob, et Esau. Ipsi verò Esau attribui montem Seir, ut eum hereditatis loco haberet. At Jacob et filii ipsius descenderant in Ægyptum. — 5. Deinde misi Mosen, et Aaronem, intulique cladem Ægypto ; qualem patravi in medio ipsius, ac post eduxi vos. — 6. Cumque educerem majores vestros ex Ægypto, venissentque ad mare, persequerentur verò Ægyptii majores vestros curribus, et equitatu, usque ad mare Rubrum ; — 7. Clamaverunt ad Dominum, posuitque tenebras inter vos, et inter Ægyptios, atque immisit in ipsos mare, operivitque ipsos. Et viderunt oculi vestri, quæ patravi in Ægypto. Mansistisque in deserto dies multos. — 8. Deduci porrò vos ad terram Amorrhæorum, qui habitabant circa Jordanem, quos pugnantes contra vos tradidi in manum vestram, vos verò occupastis regionem ipsorum. Nam delevi ipsos è conspectu vestro. — 9.

28. Il renvoya ensuite le peuple, afin que chacun retournât chez soi.

29. Après cela Josué, fils de Nun, serviteur du Seigneur, mourut étant âgé de cent dix ans ;

30. Et ils l'ensevelirent dans la terre qui était à lui à Thamnath-Saré, qui est située sur la montagne d'Ephraim, vers le septentrion du mont Gaas.

31. Israël servit le Seigneur pendant toute la vie de Josué et des anciens qui vécurent long-temps après Josué, et qui avaient toutes les œuvres merveilleuses que le Seigneur avait faites dans Israël.

32. Ils prirent aussi les os de Joseph, que les enfants d'Israël avaient emportés d'Égypte, et les ensevelirent à Sichem, dans cet endroit du champ que Jacob avait acheté des enfants d'Hémor, père de Sichem, pour cent jeunes brebis, et qui appartient depuis aux enfants de Joseph.

33. Eléazar, fils d'Aaron, mourut aussi, et ils l'ensevelirent à Gabaath, qui était à Phinéés son fils, et qui lui avait été donnée en la montagne d'Ephraim, non comme une ville sacerdotale qui consiste à sa dignité, mais comme une récompense due à son mérite particulier.

est, urbs et quidquid ab eâ dependet. Ahababael aliquæ rabini contendunt subjectum verbi illius esse ossa Josephi. Quæ reliquæ sub tribus dominio manserunt. Nemo nescit quanti sylvicolæ ipsi faciant ossa majorum. Vid. *Études de la nature*, vol. 3, p. 265 ; Carner, *Voyage dans l'Amérique du nord*, pp. 40, 55 et 265. Recentiores Judæi magnam existimant esse profanationem si ossa mortuorum è sepulcro alio referantur. Cum redundant eorum cœmeteria, nova insituntur. (DRACH.)

Surrexit etiam Balac filius Sefhor, rex Moab, et bellavit contra Israel, misitque vocatum Balaam, filium Boor, ut diris devoveret vos. — 10. Ego verò nolui audire Balaam, sed imprecando fausta vobis ominabatur. Itaque liberavi vos ab illius manu. — 11. Trajecistis deinde Jordanem, venistisque Jerichontem, et bellum fecerunt contra vos domini Jerichontis, Amorrhæi, et Pherezi, et Chananaei, et Hethæi, et Gergesæi, et Jebusæi, quos etiam tradidi in manum vestram. — 12. Misique ante vos vesperam, quæ abegit illos extra vestrum conspectum, duos reges Amorrhæorum: non per tuum gladium, neque per tuum arcum. — 13. Dedique vobis terram, in qua non laboraveras, et urbes quas non exstruxeratis, et consedistis in illis; vineas, et oliveta, quæ non plantaveratis, ea editis. — 14. Jam ergo time te Dominum, ipsamque colite per integritatem, et veritatem, atque auferite deos quos coluerunt majores vestri trans flumen, et in Ægypto: et servite Domino. — 15. Quod si verò non placet vobis servire Domino, deligite vobis hodie cui serviat; sive deos quos coluerunt majores vestri trans flumen, sive deos Amorrhæorum, in quorum terrâ vos consedistis; ego certè, et domus mea, serviemus Jehovahæ. — 16. Populus autem respondit, dixitque: Absit à nobis, ut deseramus Jehovaham, ad serviendum diis alienis. — 17. Nam Jehovah Deus noster, is est, qui subduxit nos et majores nostros ex terrâ Ægypti, ex domicilio servitutis, et qui patravit coram oculis nostris miracula magna illa; qui nos custodivit per omnem viam per quam sumus profecti; et in omnibus populis, per quos medios transivimus. — 18. Præterea Jehovah expulsi omnes populos, et Amorrhæam terræ incolam, è conspecta nostra. Nos quoque serviemus Jehovahæ. Nam ipse est Deus noster. — 19. At ergo Josua ad populum: Non poteritis servire Jehovahæ, qui est Deus sanctus, Deus zelotypus. Non feret vestras iniquitates, vestraque peccata. — 20. Cùm relinquitis Jehovaham, servietisque diis alienis, ipse animus mutabit, vosque malis afflicti, atque conficiet vos, postquam vobis benefecit. — 21. Rursus populus ait ad Josuam: Minime, sed Jehovah serviemus. — 22. Tum ait Josua ad populum: Vos testes de vobis estis, quod vos delegeritis Jehovaham, cui serviat. Et dixerunt: Testes. — 23. Jam ergo amovete deos nationum, qui inter vos sunt, et inclinate cor vestrum ad Dominum Deum Israelis. — 24. Atque populus ad Josuam: Domino Deo nostro serviemus, ejusque voci obtemperabimus. — 25. Percussit itaque Josua fœdus populo die illo, et imposuit ipsi statutum et judicalem normam, in Sichem. — 26. Scripsit autem Josua verba ista in libro legis Dei: sumpsitque lapidem prægrandem; eumque ibi erexit, sub quercu, quæ erat apud sacrarium Dei. — 27. Deinde ait Josua ad omnem populum: En lapis iste erit inter nos pro testimonio. Audivi enim ipse omnia dicta Domini, quæ nobiscum locutus est. Erit, inquam, pro testimonio contra vos, si fortè fefelleritis Deum vestrum. — 28. Et dimisit Josua populum, ad suam quemque hereditatem. — 29. Post has res evenit, ut moreretur Josua filius Nun, servus Domini, natus centum decem annos. — 30. Sepeliveruntque ipsum intra fines hereditatis ipsius, in Thammath-Sara, quæ erat in monte Ephraim, à septentrione monti Gaas. — 31. Servivit autem Israel Domino, omnibus diebus Josuæ, et omnibus diebus seniorum, qui produxerunt ætatem post Josuam, qui que noverant omne opus Domini, quod fecit Israeli. — 32. Cæterum ossa Joseph, quæ Israelitæ sustulerant ex Ægypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri quam comparaverat Jacob à filiis Hemor patris Sichem, centum cessitis, obtigerantque Josephitis loco hereditatis. — 33. Obiit et Eleazar filius Aaronis, eumque sepelierunt in colle Phinees filii ipsius, qui ei datus fuerat, in monte Ephraim.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — CONGREGAVIT ETIAM JOSUA OMNES TRIBUS ISRAEL, etc. Dixi superiore capite, alium esse conventum qui hic habetur, alium qui illic. Id autem ita esse, satis magno argumento sunt diversæ orationes, quibus imperator ad populum hic atque illic utitur. Illic enim, commemoratis modo nuperis Dei in ipsos beneficiis, ad colendam pietatem, fugiendaque vitia omnes cohortabatur. Hic vero, postquam revocavit animos ipsorum ad memoriam ejus benignitatis, quam inde ab Abrahamo excito è patriâ Deus contulit in istam gentem, atque ostendit, eum, suo jure, mutuum hoc ab ipsis

officium reposeere, ut se solum colant, repudiatis illis diis quos nullo eum fructu, majores ipsorum in Mesopotamiâ et Ægypto coluere, non heret in hac conclusione, tanquam scopo. Neque eandem per locos contrarios affirmat, ut in superiore concione, sed contrariæ rei optionem ipsis etiam permittit, nimirum ut ad fœdus sciendum viam faciat, quod nisi de liberâ populi voluntate firmari non potuit. Igitur cùm superiore concione, semel, iterum, tertio populus, gravi proposito periculo amittendæ hereditatis, deterreatur à cultu alienorum deorum, hæc verò adeo non deterreatur,

ut facilius etiam ille, quam Jehovahæ, hoc est, veri Dei cultus esse, quadamtenus, simuletur, quos non existimet diversas esse conciones, duas, non eandem unam? Rectè ergo videor, copulam, quæ initio posita est, interpretatus esse, etiam, hoc est, præterea. Advocatur autem rursus in concionem populus, ut solet, per tribunos et primates suos, atque senatum. Sed ista explicata satis sunt superiore capite. De urbe Sichem diximus quidem supra, sed dicendum iterum est: Exstat illa, ut ait divus Hieronymus, ad latum montis Garizim, circiter sex millibus pass. à Samariâ. Eius ruina nunc Istar vocantur ab aecolis. Nam Neapolis, aut, ut vulgus dicit, Naploza, non eodem solo substructa nunc visitur.

Ut autem et urbis hujus, et quarundam aliarum in sacrâ historiâ celeberrimarum loca certius cognoscat lector, describam inde à Damasco, ad Ascalonem usque, universum iter, ut est illud certis mansionibus notatum in populi Romani actis, quæ nescio quis Antoninus compilavit. Igitur à Damasco ad 32 mill. pass. occurrit Ære. Post hanc ad tricies millesimum passum, Neve. Post Neven ad 56 mill. pass. Capitolias, quæ urbs hodiè Suvete vocatur, anniversariis Arabum nundinis celeberrima. Post Capitoliada ad 46 mill. pass. Gâdara, apud quam Christus daemonia immittebat in porcos. Post Gadaram ad 16 mill. pass. Scythopolis, hoc est, Bethsan, transmissio jam Jordane. A Scythopoli ad 49 mill. pass. Neapolis, hoc est, Sichem. A Neapoli ad 50 mill. pass. Ælia, sive Jerusalem. Hinc ad 20 mill. pass. Eleutheropolis; ab hæc ad 24 mill. pass. Ascalon. Cæterum cur sub vite suæ finem imperator Sichimam convocaret populum, hæc una satis, opinor, justa afferri causa potest, quod eo loco redintegrandum esse fœdus sacrum existimaret, quod ab Abrahamo primum, ac deinde universis Israelitis fuisset sancitum, ut capite octavo prolixè expositum à nobis est. Nos enim præsentè cæremonia hoc potissimum niti sanctissimum virum existimamus, ut post suum excessum, populares sui, quam diutissimè, fœdus illud religionis memoriâ retineant recente, quippe ex quo non solum ipsorum republicæ felicitas pendet, sed ipsum etiam illud à condito orbe sacratum mysterium, in quo universi mortaliū generis salus posita est. Debebat enim profectò omnium animos non parùm movere etiam locus ipse, in quo adhuc aderant vestigia Abrahami, qui postquam patriam reliquisset, illic omnium primum eâ fuerat reli-

gione, lisque sacris initiatus, quæ ipsi inde ad huc colunt, et porro colere debent, atque etiam hujus terræ hæres à Deo institutus, cuius possessione ipsi jam suaviter fruuntur.

Cùm additur: *Constitueruntque coram Deo, sacra arca Deus vocatur, ob eas causas quæ sunt alibi explicatæ. Videntur autem his verbis moti esse quidam, homines parùm periti, ut pro Sichem, scriberent Silo in grecis libris, qui error deinde per omnia exemplaria pervagatus est. Neque enim existimo, hoc dixisse septuaginta Interpretes. Atqui certa, et multis exemplis testata res est, non nefas fuisse, præsertim imperatori, aut regi, delubrum Dei hùc illuc transferre, eum ita usu esset. Nam sub pontificatu Eli, cùm ab hostibus premerentur Israelitæ, solius senatûs jussu, est è Silante asportatum in castra. Et cùm David ab Absalonis conjuratione metuens urbe fugeret, Levite arcam sacram usque exportabat. Sed nihil opus est pluribus exemplis.*

VERS. 2. — ET AIT JOSUA AD OMNEM POPULUM: SIC DIXIT DOMINUS, etc. Exoritur hoc mirificè debet excitare auditores, eum propter summam Dei auctoritatem, quem ipsam loquentem inducit imperator, tùm ob nomen Israelis. Cùm enim Israelis Deum dicit, perinde est, ac si sic loquatur: Is Deus, qui non solum vos omnes creavit, et in rerum naturam produxit, verum insuper cumulatis beneficiis vestrum genus universum est complexus, et his tam pulchris possessionibus fortunisque locupletavit. Est etiam ad insequentem narrationem accommodatissimum, quippe quæ tota in explicandâ Dei benignitate versatur, quam ille in Israelis genus contulit. Quod porro ait, majores ipsorum trans flumen coluisse deos alienigenas, id ad proximos majores modò pertinere illic ostendit. Nam Sem, Noe, alios remotiores fuisse ab hoc tanto flagitio alienos credibile est. Neque etiam quales illi fuerint, ad causam pertinet. Hoc enim solum agitur, ut constet, gratuito ipsos esse à Deo adoptatos pro populo, neque gratis solum, verùm eum etiam hostes essent, et eos honores cultusque quos ipsi, tanquam suo parenti et effectori debebant, adhiberent ad deos alienos. Nominatim autem ponitur ante oculos Thara, et ejus duo filii, Abraham atque Nachor, quia ex his universa Israelis stirps est prognata. Nam à Nachore maternum genus ducitur, per Rebeccam, Liam, Rachelem. Neque enim eos audire possumus, qui magno conatu Abrahamum ab hoc turpissimo scelere vindicare, nescio quibus ar-

gulis, student. Quasi verò non tantò illustrior sit Dei gratia quàm illum est complexus, quantò ipse fuit scelerator, minùsque tanto dignus favore, ac non pro admirabili beneficio Dei, toties commemoret, inculcetque animis nostris sacra historia, quòd illum, quasi manu arreptum, è patriâ et idololatrarum, ut vocamus, consortio extraxerit. Nam Judæi, qui fabulam, de *Ur Chaldeorum*, hoc est, *igne*, ut aiunt, commenti sunt, quem Abrahamus noluerit patriis ritibus adorare, refelli non merentur, cum sit certissimum, *Ur*, loci nomen esse, flumen autem, *זר* *עפרת*, Euphrates dicitur. Idque Chaldæus nominatim expressit. Quòd dixi *olim*, est hebraicè *כעולם*, ac si dicas, *ab olim*, sive, à seculo. Nam mihi certè fit verisimile, Latînorum, *olim*, ab Hebræorum *עולם*, *olam*, esse factum.

VERS. 5. — EGO VERÒ ACCEPI PATREM VESTRUM ABRAHAMUM, etc. Hæc iis apud Mosen verbis scripta habentur, ut appareat, Abrahamum à Deo tum primum esse vocatum, quando apud Charan morabatur, parente suo jam tum nuper orbatus. Sed hoc non est ita. Nam in ipsâ ejus patriâ, hoc est, apud *Ur Chaldeorum*, divino pulsu commotus primum ejus animus est, ut illinc exiret in Chananæam. Cùm autem seniculum patrem Tharam et fratrem Nachor, fratrisque alterius filium Loth, simulque uxores induxisset persuasionibus, ut unâ secum abirent, jamque Charan perventum esset (id autem oppidum est in Mesopotamiâ extremitate, propè Euphratem, Carræ vocatum à Ptolomæo, et Crassi clade nobilitatum); hinc igitur cùm pervenissent, substitère aliquot annos. Nam opibus et animis, hoc est, hominibus, aucti esse in Charan memorantur, sive præ illius loci commoditatibus paulatim exolescente desiderio Chananææ, stimulisque divinis in Abrahamo animo sensim valescentibus, sive quia jam reliquos propositi pigeret, et ut Euphrate transmissio, tanquam in alium se orbem conferrent, persuaderi ab illo non possent. Ipsum enim facili retinebat pietas, cum patrem natu admodum grandem deserere nollet. Hoc enim esse verissimum, conjicias de Stephani verbis, dum ille hæc eandem historiam explicat: *Porro simul atque ejus pater è vitâ emigrasset, si modo antellicemigravit è vitâ*. Sed hoc mox videlicet, nunc autem ita esse putemus.

Postquam igitur Abraham pater è vitâ excessisset, ipse, vel novo instinctu à Deo afflatus, aut superioris etiamnum probè memor, et chari parentis jam citrà levatus, necessitates alias præ ovium montes postpositas, fratremque

Nachore, cum ille tergiversaretur, relicto, trans flumen in Chananæam, cum uxore et fratris filii Loth se contulit. Nam quod in libro de Ortu rerum est scriptum, post memoratum Tharæ excessum, dixisse Deum ad Abrahamum: *Egredere*, id vel de novis montis est accipiendum, vel tanquam per *επαγγελίαν* dictum, debet verbo temporis præteritii plusquam perfecti, ut vocant grammatici, interpretari: *Dixerat Dominus ad Abrahamum*, nempe cùm etiam tum esset in suâ patriâ. Satis enim magno argumento esse potest ad hujus sententiæ veritatem, quòd non multò post, Deus ipse ad Abrahamum verba faciens, ait: *Ego is sum, qui eduxi te de Ur Chaldeorum*. Suam enim Deum presentiam ipsi Abrahamo declarasse apud *Ur*, non hujus parenti, Tharæ, apertè exposuit Stephanus, cùm diceret, Deum apparuisse Abraham cùm etiam tum esset in Mesopotamiâ, priusquam moraretur Charan, atque dixisse: *Exi de terrâ tuâ*, etc. Nam illud ab omnibus quesitum atque disputatum, qui puterit exire Carris Abraham, annos natus duntaxat 75, cùm pater defunctus nuper esset, qui annos vixerat quinque supra ducentos, atque illum generat septuagenarius, illa, inquam, questio optimè atque verissimè, ut apparet, soluta est à Lirano, sed divi Augustini vestigia secuto, non esse natum Abrahamum, quando pater non major erat septuagenario. Illud enim: *Vixit Thara annos 70, genuitque Abram, Nachor et Haran*, non satis firmum est, ad efficiendum, Abrahamum fuisse inter illos tres natu maximum. Nam neque Sem fuisse primum inter Noe liberos plerique omnes Judæi existimant, et tamen scriptum est in eodem libro: *Noe cum quingentos esset natus annos, genuit Sem, Cham et Japheth*. Et quis tam absurdum est, ut putet Isaac natum esse ante Ismaelem, quia in Paralipomenis legitur: *Filii Abraham sunt Isaac et Ismael*? aut Jacobum fuisse quàm Esau seniore, quia mox audiemus dicentem Deum: *Ipsi Isaac dedi Jacobum et Esau*? Sed quamvis ista sunt admodum probabilia, tamen dissimulare non possum, propendere me plerimum et quidem propter temporum seriem, in Judæorum sententiam, qui dicunt, Abrahamum à Tharâ septuagenario genitum esse, atque annos natum 75 è Carris transivisse in Chananæam, relicto etiam tum vivo patre apud fratrem suum Nachor, cùm neuter profecti trans flumen vellet, ipse autem divinis jussis urgeretur. Neque enim hic quiddam est incommodi, modo ut studii Stephani excusetur,

qui apertè et planè dicit: *Inde è Carris, postquam obisset pater ejus, traduxit ipsum in terram hæc*. Equidem alienus sum ab argutiis omnibus, cùm sacra verba tractantur, nisi illæ sint sacre Ecclesiæ definitionibus sanctæ. Et tamen ad similitudinem veri mihi certè, illud multò videtur esse propensius, si dicamus Stephano videri, Tharam tum è vitâ excessisse, cùm obstinatissimâ tandem voluntate constitisset, in Chananæam, quò Deus omnis vite parens vocabat, non trajicere, sed apud suos deos manere, atque filio suo Abrahamo illius protectionis spem omnem incidisset, quàm si, quod Hieronymus quidem, sed dubitanter scripsit, fingamus, Abrahami etatem, cùm Carras relinquere, esse computatam ab eo tempore, quò primum in Chaldæa probam religionem suscepisset, sedam abdicasset. Hæc enim sententiâ illud confici videatur, vel Isaacum in Carris esse natum, vel eum nasceretur, parentem ejus fuisse non centum annorum, quòd litteris sacris testatum est, sed centum sexaginta. Sed jam fortassis ista prolixius tracto, quàm oportuit. Traduxit igitur Deus Abrahamum ex alterâ luminis Euphratis regione, nimirum ex ipsâ Mesopotamiâ, vel quia apud *Ur* celesti inflatu primum permoverat illius animum, quo pulsu tandem trans flumen actus est, vel quia Carris morantem denuò pepulit novis montis. Verbum enim *accepi*, pro, *evocaci*, positum esse censeo, ut illustrius appareat Dei beneficium, atque admirabilius, qui non solum gratis illum, sed retractantem etiam et tergiversantem, cùm adversarios deos coleret, quasi manu injectâ ad se adduxit, atque ex obscurissimis errorum tenebris in lucem æternæ veritatis protraxit, nimirum, ne illius posteritas, aut suis, aut majorum suorum meritis tantam gratiam olim posset assumere. Hæc enim opinio non solum verissima est, sed etiam ad Josue causam, quam agit, utilissimam affert Israeliis religionem ut ante explanavi.

Illud porrò: *Et feci ut iret (sive deduxi) per omnem terram Chanaan*, reduci Israelitas in memoriam admirabilis illius benignitatis, quâ Deus olim parentem ipsorum Abrahamum, hominem aliqui peregrinum inter medios barbaros, non solum incolumem conservavit, verum etiam maximis fortunis et opibus amplificavit, venerandumque ab ipsis etiam Chananææ regibus reddidit, Divus Augustinus observavit, notarique, Græcos interpretes Septuaginta hic non temerè omisisse nomen Chanaan, atque dixisse præcisè: *per omnem*

terram, quasi divino afflati Spiritu cùm essent, intellexerint, Abraham fidem atque religionem olim per universam terram esse propagandam.

Sequitur: *Et multiplicavi semen ipsius, dedi que ei Isaac*. Hic ego *seminis* verbum intveri puto, unius Saræ sobolem, illudque, *ac dedi ei Isaac*, esse *εγγυησέν*, cùm scriptum sit in Genesios libro: *In Isaac vocabitur tibi semen*. Hoc enim dicitur Paulus suis Romanis interpretatus est his verbis: *Τὸ εἶμα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεσθαι εἰς στίβον*, quod latine dici potest: *Filii illi ad quos attinet promissio, pro semine sunt habendi*. Jam verò quòd unus Isaac, ut Abraham semen, producitur, reliqui ex aliâ vel ancillâ, vel uxore nati, tanquam nothi silentio prætereuntur, mirificam habet vim ad ostendendam Dei erga Israelitas gratiam, charitatem, beneficentiam, qui repudiatis aliis, unius Isaci, ex quo ipsi sunt prognati, tanquam legitime prolis rationem habuerit, planè gratuito, ut jam omnium mortalium ingratisissimi debeant ipsi videri, si non mutâ erga illum charitate pietateque teneantur.

Sed miraris fortassè in eo, quòd multiplicatum Abrahami semen dicitur, cum ei unus Isaac natus memoretur. Atqui multitudo ad Isaci posteritatem, et perpetuam illam natum seriem, qui deinceps ex illo sunt propagandi, spectat. Porro cur cum Jacobo enumeraretur etiam Esau, cui neque ipsi communitas conditionis cum illo fuit, si Dei promissa spectemus, alia ratio est, quam vates Malachias explicavit. Ipsum enim Esau ex isdem cum Jacobo natum parentibus, et quidem priore loco, cùm Deus à suâ familiâ abdicaverit, quodam æterno suo consilio; Jacobum verò, qui secundum illum erat editus, hæredem instituerit, et quidem priusquam ulla esse potuerint alterutris benefacta, annon ex istarum rerum commemoratione admirabilis meritò gratificationis Dei adversus se existimationem omnes animis suis concipere debuerunt, atque ad illum mutuo amandum colendumque singulariter permoveri? Sed R. Levi Gersonis aliam quidem, veram, ut mihi videtur, nimis longè repetitam causam affert, cur Esau nominaretur cum Jacobo, non item Ismael cum Isaac. « Etenim, credibile est, inquit, Josuam in istâ narratione omnia, et singula, prolixè atque accuratè esse verbis persecutum, quæ dum ex Ægypto reverterentur, Israelitis accidere. Cùm ergo montis Scir esset facienda mentio, nominandum fuisse Esau. » Sic ille, sed parum, ut videtur, firmè.

Vers. 4. — **AT JACOB ET FILII IPSIUS DESCENDERUNT IN ÆGYPTUM.** etc. Callidè profectò, et peritè, res in Ægypto, per annos plures quam ducentos, actè dissimulantur, atque unicà complexione tum ipse in Ægyptum descensus, tum liberationis institutio commemorantur. Cùm enim propositum id esset, maximis quibusque Dei in Israelitis beneficiis in memoriam reductis, ipsos quam arctissime illi obligare, silentio tegenda servitus illa durissima erat. Ne perpetuam felicitatem, ex eà communitate, quæ ipsis adhuc cum Deo fuit, hoc est, ex hujus gratià et beneficiã, illorum autem pietate et religione natam, rei tam tristis recordatio interrumpet. Quamobrem illud item tacitum esse relictum opinor, quæ in Ægyptum descendendi illis causa fuerit: diro enim malo, fæde illè acti sunt. Sed historias ipsas repetat lector ex Mosis libris.

Verumenimverò mirabitur meritò aliquis in eo quod dicitur: *Et viderunt oculi vestri quæ patravì in Ægypto*, cùm res certissima sit, pleurosque omnes, qui in Ægypto fuerant, perisse in deserto. Atqui hoc non est ita, sed illi perierunt, qui majores annis viginti in Ægypto fuerant. Jam verò credibile est, senatores, tribunos, ceterosque primates populi, ad quos ista verba adhibentur, si non omnes, à certè eorum plurimos, in Ægypto fuisse, cùm soleant in istarum dignitatum sedes ascendere, qui alios ætate antecedunt. Ad hoc, tribus Levitica universa creditur à murmuris noxà fuisse aliena, quia nullus ex eà speculator fuerat missus.

Cùm porrò sequitur: *Manistis in deserto dies multos*, non est quòd quis opinetur, hoc quoque tacendum fuisse, cùm multas per desertum, annis quadraginta, ærumnas perpressus sit populus. Nam si quis rectè existimet, quantam contulerit Deus in illos benignitatem in deserto, intelligat profectò, nusquam eum usum esse majore atque illustriore. Pavit enim modis admirabilibus, cum panem è cælo suppeditaret, potum ex durissimo silice, vestem conservavit integram, viam ipse præcedens monstravit, præsentiam suam sæpè declaravit, legem suis digitis præscripsit, eaque rationem non solum hæcè vivendi, sed etiam cum spe meliore moriendì commonstravit. Et, ne omnia beneficia sigillatim persequar, ipsorum morositatem, plusquam impiam, tam multis illis annis clementer patienterque tulit. Et ut Apostolus loquitur, *irascensque durus, è lapsus*. Sed hæc hæcè.

Quod deinceps de terrà Amorrhæorum dicitur, de regnis Schonis et Og est accipiendum. Quæ historia in Numeris est perscripta, et à nobis quoque quadamtenus explicata. cùm Rubenitis, Gaditis et Manassensibus suam hereditatem assignaremus. Jam verò etiam regis Moabitum Balac mentionem facit, secutus eam narrationis seriem, quæ est in Numeris, Hocque imitatus quoque est vates Michæas, nam et is, cùm Deum sua beneficia ingrato populo exprobrantem inducit, hoc regis Balac, et arioli Balaam elusos conatus, inter alia, commemorat, qui conatus bellum vocatur hoc loco. Neque enim usquam memoriæ proditum est, regem Balac manum cum Israele conversuisse. Quia neque eum id fecisse, neque verbis etiam cum illo jurgasse, certissimum testem Jephthæ laudare possumus. Cùm enim Balac animadverteret, viribus se inferiorem esse, magicis artibus cuervari posse hostem stultè putavit.

Vers. 11. — **TRAJECISTIS BEINDE JORDANEM, VENISTISQUE AD JERICHEM.** etc. Quod hebraicè est, *וַיַּעַבְדוּ*, nosque, verbum pro verbo reddentes, diximus, *Domini Jerichuntis*, id Septuaginta et Chaldaeus interpretati sunt: *Habitatores Jerichuntis*, nec insecit. Patet enim latè verbum *וַיַּעַבְדוּ*. Sed mihi videtur hoc loco significare eos, ad quos cura reipublicæ Jerichuntis pertinebat, hoc est, primates ejus urbis. Querit hoc loco divus Augustinus, qui posset esse verum, Jerichuntios bellasse contra Israel, cùm se muris continerent. Sed ait, bellum esse, et quodam modo armatum defensionem, cùm portæ præcluduntur alieni, etiam si non pugnetur. Ego artificij esse puto, quòd belli vocabulo, cum hic, tum paulò superius de Balac loquens, utitur orator isto, cùm adversariorum conatibus Dei propugnationem defensionemque opponit. Tantò enim hæc appaerere fortioerem præclarioremque necesse est, quantò illi videntur fuisse majores. Quæ autem deinceps sequuntur nominatim commemoratæ gentes septem, non est existimandum, eas Jerichuntios cives fuisse. Deest enim conjunctio post Jerichuntis nomen, plenèque ac perfectè dicendum erat: *Domini Jerichuntis, et Amorrhæi*, etc. Nisi si quis cum Lirano suum R. Salomonem secuto malit optari, promiscuam omnium nationum Chananæarum multitudinem confluisse Jerichuntem, ut illic, tanquam in limine, communibus viribus hosti obsisteret, quod est etiam in libro *Tanhumæ scriptum*, vel cum doctoribus hebraeis, quos R. Levi F.

Gersonis laudat, omnes universæ Chananææ regulos, suas habuisse in eà urbe, ut omnium amantissimà, qualis reverà erat, ædes et regias. Sed ista incertè conjecturæ sunt, illud simplex ac certum. Sunt autem septem illæ gentes Chanaanis soboles, quarum sedes passim in sacrà historià promissæ sunt Israelitis. Procreaverat quidem ille liberos undecim, iique Chananæam occuparant, eliminatà, ut quidam opinantur, progenie Semi, cui illa regio fuerat à Noe attributa post diluvium. Sed gentilitia nomina facillè confunduntur, numero familiarum atque cognationum nunc augescente, nunc decrecente. Verùm sunt ista à nobis alibi, nisi fallor, disputata.

Vers. 12. — **MISIQUE ANTE VOS VESPAR, QUÆ ABEGIT ILLOS.** etc. Vocabulo *Zirra*, ego et *vespas*, et *crabrones*, hoc est, *זַרְרָא*, *סְפָרַיִם*, *כַּרְרָא*, *אַבְרָנִים*, subjici puto, atque etiam alia ejus generis animalia, quæ aculeis armata cùm sint, ac hominibus infesta, volatu et alarum remigio strepitu ciant. Ab eo enim stridore factum esse illud verbum, ego certè, opinor. Quare non mirum est, si Latinus, *crabrones*, Septuaginta *σφραγας*, dicere solent. Cæterùm non est quidem sacræ litteris proditum, in hisce chananæis bellis faciendis, fugatos esse hostes à vespis, aut crabronibus, sed armis, pavore, grandine. Quod propter, divus Augustinus opinatur, hæc vel per translationem esse dicta, et vesparum nomine acres terroris aculeos intelligi debere, aut aerios, non aspeclabiles spiritus, vel evennisse quidem reverà, sed non esse litteris consignata. At Salomonis illa Sapientia, liber sanè mirabiliter et divinè scriptus, ista non solum accidisse, testatur, sed cur acciderint, causam etiam offert: postquam enim multa Chananæorum scelera commemoravit, quæ ipsos meritò invisos Deo fecerant, hæc adjungit verba: *Sed tamen etiam istis, ut hominibus pepercisti, cum mitteres exercitum tuum præcurrerent vespas, quæ ipsos paulatim eliminarent, non quòd non posses acie impios justis in potestatem dedere, vel per ferocissimas belluas, vel per breve denique verbum illos simul perdere; sed id agebas, ut sensim puniens, locum dares penitentis, cum meminisses, ipsos suapte naturà esse malos, atque inuatà laborare sitiositate, neque futuram, ut mens ipsorum aliquando mutaretur*, etc. Cùm autem ista sic gesta esse videntur, ante Israelitarum adventum, minimè mirandum est, nusquam in hoc commentario esse, inter alias res gestas, prodita, quo quæ Josuæ imperatoris ductu acia modo sunt, explicantur. Deest autem hic rer-

sus conjunctio. Plenè enim scribendum erat: *Quæ abegit illos extra tuum conspectum, et duas reges Amorrhæorum*, etc. Idque ita esse argumento sunt verba versiculi decimi octavi.

Porrò illud: *Non per tuum gladium, neque per tuum arcum*, hoc sensu dictum est, frustra Israelitarum arma fuisse futura, nisi Deus hostes occultà quòdam vi perculisset. Neque enim alioqui verum est, nihil gladio, nihil arcu illos effecisse in bellis superioribus. De omnibus enim adhuc factis in Chananæa bellis mentio est, non de solis vesparum sive crabronum molestiis. Sic enim hunc locum explicavit sacer vates, cum diceret: *Tu manu tuâ gentes exterminasti* (Deum alloquitur). *Illos vero* (Israelitis dicit) *conseristi; malo affectas nationes excidisti, at illos submisisti*. Neque enim per gladium suum occuparunt terram, neque brachium ipsorum saltem ipsis peperit. Sed tua dextera, tunique brachium, atque lumen vultus tui; quippe favebas ipsis, etc.

Vers. 13. — **DEDIQUE VOBIS TERRAM.** IN QUÀ NON LABORAVERAS, etc. Plerique interpretes subitam istam numeri enallagen, ut duram, vitantes, convertunt: *Laboraveratis*. Sed existimandum est, ad Ecclesiam verba fieri, atque idèò parùm referre, utro utaris numero. Sunt autem ista illi consentanea, quæ in Deuteronomio prædicta sunt: *Comedes spolia hostium tuorum*. Et superius narratum est, captarum urbium nullas esse eversas, præter solam Asorem, ut essent populo Dei pro habitationibus scilicet. Quanti autem ista Dei benignitas existimari meritò debeat, vel ex eo intelligas, quòd David eos qui timent Dominum, ejusque doctrinam sequuntur, beatos fore canit, quia fruentur labore manuum suarum, eaque re benè ac suaviter vitam agent, quippe liberi ab iis maledictis, quibus primi parentis sudores sic Deus perstraxit, ut is ille esset agrè sibi victum comparaturus. Etenim si benè cum illis agi putandum est, quos suas labor sudore non frustratur, eaque res pro singulari favore Dei est habenda, ut sanè est, quantis se illi beneficiis Deo esse obligatos existimare debent, quibus quasi supinè stertentibus, manu largà et copis cornu, ut est in proverbio, affundit ille divitias? Sed, proh dolor! ut nunc sumus homines, perique aut majoribus nostris, aut patronis, aut nostræ ipsorum industrie, aut denique, quod est detestabilissimum, fortunæ nescio cuius benignitati ista accepta reformis; Deum verò nudum et famelicum pro foribus nostris inclamantem, et aliquam mutua pietate

tis significacionem à nobis, pro tantâ beneficentia, repositentem, aversamur, negligimus, abigimus denique!

VERS. 14. — JAM IGITUR TIMETE DOMINUM, IPSUMQUE COLITE, etc. Hæc conclusio est *paraverba*, quæ ex commemoratis Dei beneficiis rectè conficitur. Sed is nondum est, ut dixi, præcipuus orationis institutæ scopus, et propterea hic non insisit Josua, sed ultra progrediens, eligendi optionem concioni concedit, Dominum Deumne, quod jam conclusit æquum esse, an verò alienos deos colere velint. Neque enim aliter, ut dixi, fœdus sanciri potuit. Timere et colere in veteri lege idem significare, disputatum superius est satis multis, quibus hoc addi potest, quod in Darii decreto est scriptum: *A ne statuitur lege, ut per universam regni mei ditonem tremant, ac metuant Deum Danielis, etc.*, hoc est, *colant*. Sed sunt sexcenta in eam rem testimonia. Nomen *יָרֵא*, ut monet Kimhi, pro ipsâ integritate probitateque positum est. Integritas simulatâ pietati opponitur, vitio mortalium animis hodiè tam familiarium, ut ingeneratum à naturâ videri possit. Veritas ad constantiam spectat, aut si mavis, ad cultus prohibitionem, hæc autem in eo est posita, ut de universâ nostrâ religione vera sentiantur. Id autem est, ut omnibus in rebus Ecclesie normam sequamur, atque doctrinam eam quæ ab Apostolis deinceps est continuâ successione ad nos usque propagata. Non autem ritus novos instituamus, aut novas sacrorum dogmatum interpretationes, stultâ et perversâ curiositate, quæramus, ex quibus religionum confusio nascitur, pestilentissimum in republicâ malum.

VERS. 15. — Quid si verò displicet vobis servire Domino, etc. Quæ coacti recipimus, ea nullâ verecundiâ frangimus; quibus verò nos ultrò obligavimus ipsi, quæque deliberato animo promissimus, ea si temerè violemus, impudentissimus; ergo ut gentis animos ad fœdam religionem proclivissimos artiore nexu in probam alligare prudentissimus imperator, principio ostendit, quænam fuisset majorum religio, cùm in Mesopotamiâ illi habitarent, eamque fuisse positam in cultu alienigenarum deorum dixit. Deinde addidit, quibus auspiciis illi cum cultu Jehovah, hoc est veri Dei, fuisset commutata. His itaque religionibus duabus propositis, jam illos quodam modo solvit utraque et veluti manu emittit, optionemque dat, non solum ut harum duarum utram velint suscipiant, sed tertiam etiam insuper addit,

eam nempe, quam tenent eæ gentes, inter quas nunc versantur, à quâ profectò vel maximè opus erat ut abalienarentur. Quavis autem optionem istam illis velit esse liberam, ne olim causari possint, ullis se suasionibus esse deceptos, atque idcirco nullo verbo adhuc aliorum deorum sacra cultusque culpaverit, tamen veritus, ut videtur, ne laxatis habenis gens fidei fluxæ prono cursu ad Chanaanæorum deos se proriperet, adjungit, quid ipse cum suâ familiâ sit facturus. Quâ re nullam quidem ipsis imponit necessitatem alterutrius optionis. Sed profectò mirificâ, ut mihi videtur, mentes omnium arte atque efficacitate ad veram religionem vocat. Cur enim non statuant, ejus imperatoris religionem sibi esse imitandam, cujus prudentiam summam in rebus omnibus atque insuper sanctitatem, felicitatemque incredibilem adhuc essent experti? Sed digna est profectò principe sanctissimo sententia, cùm dicit, se familiamque suam cultum Jehovah, hoc est, verum Deum. Debet enim quidem mortales omnes Jehovah cultum sibi propositum habere, eumque omni vitâ vitæque exprimere, ut à quo, tanquam rerum omnium essentia, quæ nominis notatio est, non solum vitam ipsam acceperint, verum etiam tum beatè et cum lætitiâ vivendi, tum insuper cum spe multò meliore moriendi rationem sunt edocti. Sed quòd ille, non de se solo, verum de suâ quoque familiâ, voti istius sponsonem facit, in eo exemplum vel maximè insigne nobis proponitur gubernandæ familiæ nostræ. Equidem sic semper statui, conjunctionem eam quæ famulis nostris nobiscum est, permagnam esse, et propè filiorum conjunctioni parem. Neque id solum nobis esse videndum, ut illi sint ad nostras utilitates quàm appositissimi et in nos officiosissimi, verum etiam, ut in suâ ipsorum vivendi ratione omni, ad frugem bonam sint quàm correctissimi, frugi autem atque integer nemo vel ipse sibi, vel aliis esse potest, qui probrè religione non tenetur. Sed hæc hæc.

Porrò postquam ex responso exploratam habet imperator omnium voluntatem, tum audacior, ultra progressus, non solum non vituperat alienorum deorum cultum, verum etiam eum probò cultui ut faciliorem præferre videtur, cùm ait non impunè ipsos, si Domino Deo nomen semel dederint, deinde peccatores, aut ad alios deos defecturos. Cùm porrò neque istis tantis incommodis detererentur, tum demum ipsorum apertissimam atque testatissi-

mam voluntatem fœdere mutuo obligat Deo. Quod exponitur ad versiculum 22, cùm ante explanaverimus sacra verba.

igitur illi: *Quid si displicet servire Domino, deligite vobis hodiè cui serviatis*, non dissimile fuisse videtur illud Christi, cùm diceret ad Apostolos: *Num etiam vos vultis abire?* Neque verò etiam id quod Petrus pro omnibus respondēbat, discrepat longè ab isto Israelitarum responso. Sed ista nunc tractare accuratius nihil atinet. Nicolaus Liranus putat, hæc per anagogen spectare ad arbitrii nostri libertatem, quâ possumus quidem peccare, si velimus, sed idoneo tempore daturi penas Deo.

Cùm porrò aiunt: *Nam Dominus Deus noster is est, qui subduxit nos, etc.*, ea modò commemorant, quibus benignè ipsis factum à Deo est. Superiori in suos majores beneficia altiùs non repetunt.

VERS. 19. — NON POTERITIS SERVIRE DOMINO QD QD SIT DEUS SANCTUS, etc. Augustinus existimare videtur, his imperatoris verbis notari arrogantis responsum populi, perinde atque si de Dei justitiâ non rectè existimans, suæ justitiæ nimium tribuerit, quod ab Apostolo est reprehensum, atque insuper hoc agi, ut eâ tantâ Dei sanctitate propositâ, ad quam humana conditio se suo cultu nunquam potest pro dignitate accommodare, illi magis incitentur, non modò ad tantâ majestati serviendum præ vilibus idolis, verum etiam ad petendum ab illâ subsidium, atque in ejus misericordiâ spem collocandum, similiter atque divinus vates faciebat, cùm diceret: *Ne adis ad judicium adversus servum tuum*. Sic ferè Augustinus. Sed quando illi simpliciter, ut videntur, imperatoris sententiæ subscribunt, ad stipulanturque, neque alia loquuntur ad voce, aut mente, atque loquentem illum audierant, cùm dicunt: *Nos quoque serviemus Domino*. Id enim illa particula, *quæque*, in quâ significatio quædam inest similitudinis, ut mihi certè videtur, satis ostendit. Est enim perinde ac si dicant: Similiter atque tu, domusque tua; ego in illis verbis arrogantiam nullam animadvertere possum, et quidem eò minus possum, quòd adjungunt merite atque debitæ servitutis suæ causam maximam, cùm dicant: *Nam ipse est Deus noster*. His enim verbis, nisi ego fallor, quidquid officii cultusque tribui ab illis Deo potest, id totum ejus divinæ majestati assumitur. Quapropter potius existimo imperatorem illis verbis: *Non poteritis servire Domino, et quæ sequuntur, occultè tectèque perstrin-*

gere inconstantiam mutabilitatemque animorum, quâ ab Jehovah cultu ad aliorum deorum sacra semper illos fuisse propensissimos testatissima sacris historiis res est, et simul istâ tantâ difficultate propositâ, id efficere velle, ut ipsorum hæc susceptio atque professio religionis sit quàm deliberatissima, quibus hæc sit imperatoris oratio: Audio quidem vos promptos animo, paratosque ad serviendum Deo nostro Jehovah esse, sed vereor ut hæc vestra alacritas sit diuturna. Debent enim illi qui servant, sanctissimè servire, offensionemque omnem vitare, at vos in omnia estis proni vitia, quæ cùm ille non feret, faciliè ab eo ad alios deos deficientis, quibus vitia ipsa cultus sunt gratissimus. Proinde etiam atque etiam videtote, quid agatis. Nam si semel illi nomen dederitis, hand impunè fuerit vobis deinde defecere. Tantis enim vos calamitatibus premet, quantis adhuc amplificavit beneficiis.

Habet quidem, fateor, omnis oratio, quâ mortalis, humique stratus homo, servire se Deo profitetur, confidentiæ speciem, cum nostra humilitas, imò vitiositas, nihil grati per se officii præstare illi majestati possit. Sed quando sic loquuntur, qui Dei gratiam bonitatemque animorum suorum sensu complexi, non solum confident, illi grata acceptaque esse sua studia, sed planè se ad ipsius ductum et nutum ex amore applicare propositum habent; equidem non putò ejusmodi, sive orationem, sive opinionem in crimine esse ponendam. Argumentatur quidem Josua à Dei sanctitate, colligitque, colendum eum esse sanctissimè, ut ostendat, rem esse perdifficilem, sicut modò dicebam, et ita est sanè. Sed ille pro suâ immensâ bonitate atque clementiâ, quàm faciliè nostris vitis offenditur, tam faciliè penitentiam nostrâ et supplicibus precibus placatur. Neque hoc temerè sibi mortales ipsi persuadent, sed illius sanctissimis verbis credunt. Porrò quia in hebraicis verbis est, *וְהוֹדוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם*, id autem est, si verba exprimas verbis: *Dii sancti ipse*, existimant perique numerum plurimum, personas, ut vocant theologi, singularem autem, essentiam divinam, quæ una est, significare; ergo verò etsi hoc refellere neque velim, neque possim etiam, cùm putem celesti instinctu sic esse scriptum, tamen opinor, pluralem numerum, ad comparationem cum alienis diis visum esse aptiorem. Est enim humusmodi collatio, si tota explicetur: Dii alienigenæ impuri sunt, et proinde impuros sceleratosque cultores amant, at nostri dii, sancti;

amat ergo sanctitatem, odit scelera. In vetustis commentariis, quæ *Tanhuma* inscribuntur, scriptum est, multitudinis numerum, קדושים, sancti, spectare ad absolutissimam Dei sanctitatem.

Cæterum illud: *Ipsæ animam mutabit*, sive, vertet se, ad vulgi opinionem dictum est, a'ias atque alias Dei affectiones ex rerum vario eventu fingentis, quas ille moderatur aliqui æquabili tenore æterni sui consilii, nullis subjectis animi perturbationibus.

Vers. 22. — Vos testes de vobis estis, quod vos delegeritis, etc. Postquam imperator satis deliberasse concionem censet, procedit ulterritus, et tanquam Dei fecialis, stipulatur conceptis verbis quæ ad sanctissimam obligationem existimat esse necessaria. Inprimis, ut clarè atque apertè profiteantur, consultò et spontè electum à se esse Jehovah, quem colant. Deinde, ut adhibent, atque rejiciant à se deos alienos, denique ut animum totum illi vero Deo addictum habeant. Horum primum, ipsa est fœderis, ut sic dicam, substantia, cætera duo ejus conditiones videri possunt. Divus Augustinus, atque etiam R. Levi F. Gersonis, quod, de rejiciendis alienis diis, præcipitur, id accipiunt, de cogitationibus hominum absurdis atque alienis à Dei majestate, aut certè parùm congruentibus illi numini. Neque enim verisimile esse putat Augustinus, fuisse illo tempore ulla deorum simulacra apud populum, cujus nuper tantoperè prædicata est religio. Nam si fuissent, loquitur, vindictam jundit esset tantum scelus, quando Achanis multò levius peccatum tam graviter esse punitum constat.

Ad hæc, nulla videamus abjici simulacra, quod in hoc eodem loco jussi olim facere Jacobi familiares, illic fecerunt. Sic ferò Augustinus. Nam Levi suæ sententiæ, ut per se satis certè, nullam causam affert. Ad illa autem addi etiam hujusmodi alia posse videntur, quod in Regum historia, cum primum jussus et monitus à Saule esset populus, eadem que hic à Josuâ, illic edebat, quæ apud se habebat idola, Baalim, Astarotasque; quod decem tribus eam aram quam ad superstitiones positam esse putabant, fraterno sanguine expiare constituerunt; procurareque, denique, quod Israel memoratur servivisse Jehovah, omnibus diebus Josuæ, non ergo simulacris.

Sed ut ista sunt, ego pæce divini viri Augustini dixerim; Josuam hoc loco non solum absurdas esse, hoc est, notitias de rebus religionis, æmotas ex omnium animis velle, sed de ipsi potissimum simulacris deorum alieni-

genarum loqui. Non quasi affirmatè dicat, talia nunc habere apud se populum, sed quod, nec clam atque occultè habet, veretur, et simul sanciat, edicatque, ea nunquam habere, nefas esse. Nam quæ sunt allata argumenta, cur nulla habuerit illo tempore populus idola, ea religionem quidem fuisse majorem imperante Josuâ in illa republicâ, quam ante unquam, videntur significare; cæteroque verò, non plànè efficiunt illud, neminem tum inter Israelitas privatim vel habuisse, vel coluisse alienos deos. Nam ad Achanis supplicium quod atinet, dixi capite septimo, credibile esse, multos tunc majoribus flagitiis affines latuisse, neque in medium protractos divino indicio esse, cum ille unus furti paucorum rerum penas gravissimas daret. Sic enim arcano suo judicio, justissimo illo quidem, res mortalium regere ac moderari Deum, cum omnes homines salvos esse velit, ut sæpè qui minus sotes sunt, supplicia luat, quibus alii sceleratissimi emendetur. Si enim uniuscujusque facinora sic persequeretur, ac proderet divina justitia, ut Achanis, aut si par infortunium ferrent omnes fures, sicarii, latrones, adulteri, quis est nostrum, qui se diù impunè fore speret? Jam verò illam nuper ab Josuâ laudatam universè religionem populi, non eximere singulos omni noxâ, nemo, opinor, tam stultus est, ut non intelligat. Et autem illud quoque geminum est, quod mox dicitur, servivisse Israelitis Domino omnibus diebus Josuæ, et item illud, quod decem tribus bello vindicare decreverant alienos ritus, ob quos positam fuisse aram illam suspicabantur. Alia enim est universæ multitudinis, et veluti corporis totius, ratio; alia singulorum, et paucorum hominum. Eam enim rempublicam benè esse constitutam existimamus, non in quâ nullus civium laboret vitis, sed in quâ non multi. Denique exempla, de prolatis in medium simulacris, ostendunt illa quidem, sanctis principum virorum monitis sedulo tunc obtemperasse cives et populares; sed quis non videt, quam vanâ argumentatione inde concludatur, hic idem non esse factum, quia litteris non sit consignatum? Nullus est, quantum certè meminimus, in Mosis libris locus, quo memoretur, Israelitas, cum per annos quadraginta versarentur in deserto, circumtulisse umbraculum idoli, atque etiam simulacrum stellæ instar, quod tanquam deorum omnium regem colebant quidam homines privati, et tamen hujus tam insignis flagitii incusat illos vates Amos,

arguitque Stephanus. Quia potius, cum eadem verba hic scripta sint, de abdicandis rejiciendis diis alienis, quæ illis locis, in quibus projecta in medium esse simulacra illi dicunt, quod tam diverso sensu eadem verba interpretari audeant, id verò multò mirabilius est. Sed de his plus satis. Nam confessio, opinor, res est, cum falsorum deorum imagines, tum imaginationes, ut Plinius loquitur, alienas esse à probò cultu et religiosâ sanctitate. Illud autem hoc loco admonendum est pronomen relationis אֲנִי, quod per se anceps est, an ad nationes, an verò ad deos spectet, ideò à nobis ad deos esse accommodatum, per genus masculinum, quia Moses in simili oratione illud, אֲנִי, inter vos, interpretatus est אֲנִי, quos habebant in manibus suis. Quod sanè de barbaris hominibus intelligi non potest. Abs re ergo in istis laboravit divus Augustinus, cum essent ipsius Mosis interpretatione sancita.

Vers. 25. — PEGRESSIT Igitur JOSEA FOEDUS POPULO, DIE ILLO, etc. Hebraicè est, *discecut*, aut *discedit foedus*, quæ dicendi ratio est à me explicata capite nono, ad versiculum decimum quintum. Est autem verisimilimum, hic nullum esse solemnem ritum omnissum, et quia istâ pactione rursus veluti initiabatur populus sacrâ religione, non solum sacrificatum esse, verum etiam, tanquam nexu quodam, victimæ sanguine partim aram Dei, quasi Deum ipsum, partim populum esse inspersum, solemni ritu, quando à Mose sic factum esse constat, cum illud foedus pangeret primum, cujus nunc renovatio agitur. Aram enim aut novam exstructam hoc loco esse, aut veterem instauratam, credibile est, cum sacra adesset arca.

Porrò illud: *Impositi ipsi statuta, et legem in Sichem, fœderis conditiones continet*, et quidem paulò explicatius quam ante, cum solo magno illo mandato proposito, amandum esse Deum ex toto animo, tectè universa Mosis lex significabatur, quæ nunc hisce duobus vocabulis, אֲנִי, et אֲנִי, expressa est. Scitè enim, meo certè judicio, profuturum est à R. Josepho Albo, Mosis legem totam ex tribus diversis constitutionum generibus constare, ex אֲנִי, quæ ego, oracula dici posse, puto, ex אֲנִי, quæ interpretor, *statuta*, denique ex אֲנִי, quæ voco, *judicia*, sive leges, aut normam judiciale; et primum quidem genus spectare ad Dei sapientiam, alterum ad ejus voluntatem, tertium ad potentiam. Positum enim esse primum, in scientiâ veritatis rerum, præsertim

divinarum, cujusmodi sunt, Deum esse unum, et providere, moderari, procurare res omnes; esse in eo gratiam et beneficentiam; delectari placarique nostrâ pietate, ab eo conditum de nihilo esse mundum, nostrâ causâ; et quæ sunt his similia oracula, quorum aliqua Dei ipsius voce, aut ab ejus interpretibus edita è caelo sunt, quædam etiam animos fusa, et tanquam divino in hominum animis fusa, et tanquam divinitus insita. Alterum verò genus ex solâ Dei voluntate pendere, cum cæteroque nulla possit dici ratio. Qualia sunt illa, agrum non esse conservandum diversis seminum generibus; non esse utendum veste variâ; quædam sacrificia hoc, illo ritu, alia alio esse faciendâ. Quid enim aut Dei, aut hominum referat, si ritus commutentur? si vestis sumatur, quæ optimè corpus tegat? si ea semina terre committantur, quæ uberrimè sit redditura? nisi quod parendum est divinæ voluntati. Denique genus tertium pertinere totum ad justitiam, atque ad judiciales et forenses causas, quippe quibus constitutionibus vindicantur atque remunerantur prohi, improbi coercentur puniunturque. Igitur quando hoc loco sola duo posteriora genera commemorantur, pro universâ Mosis lego, existimandum est, ideò prius genus esse omnissum, quia illud solidum spontè confessi jam, professione Israelitæ esse videntur, cum dixerint: *Dominus Deus noster is est, qui eduxit nos, patresque nostros ex Ægypto*; et quæ alia illic deinceps responderunt. Ab his non multum discrepant, quæ apud Liranum sunt. Kimhi autem opinatur, dandi casum, ipsi, supervacaneum esse, et id modò dici, Josuam rei actæ memoriam monumentis mandasse; quæ monumenta sunt, statutus sub arbore lapis, et inscripta fœderis verba in libro legis. Magna aliorum Judæorum pars sic ista accipiunt, quasi Josua generatim Mosis legis capita populo in memoriam revocârit. Quod sanè credibile est, factum esse, Mosis exemplo, quamvis ex sacris verbis id confici non possit. Imponere, enim, non est, recitare. Nominatim autem dicitur in Sichem, quia res memorabilis, ostenso loco, majore cum fide proditit posteritati.

Vers. 26. — SCRIPSIT AUTEM JOSEA VERBA ISTA IN LIBRO LEGIS DEI, etc. Loquitur, opinor, de stipulationibus Dei, et sponsionibus populi formulis. Nam similiter in Mosis fœdere memoratum est, Mosen omnia verba Dei scripsisse. Etenim utile erat, ut litteris ista consignarentur sacris, non solum, quæ perpetua ipsorum exstaret memo-